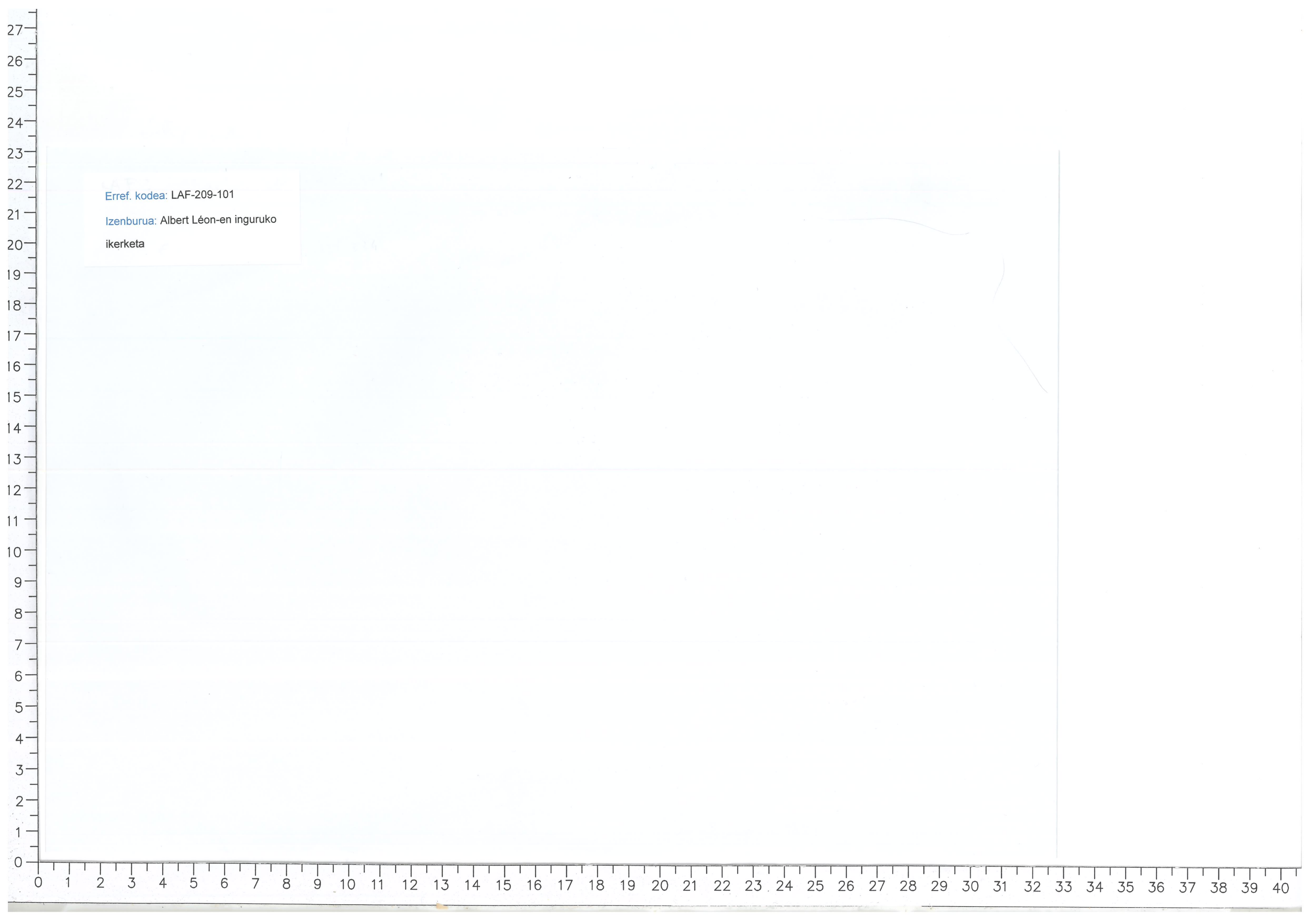

Erref. kodea: LAF-209-101

Izenburua: Albert Léon-en inguruko

ikerketa

Sm Albert Lion - RSBAP

7an agurgaririk, ohore bat handia zart
zuen arteko unhasurik ezareta. Itzpalditrik liburuak
aipatu dautet Itzhoitiko zalduntsoen elgarre
gaurdinizitsua eta badakit aintzineko hoieri
jarraituz lan hainitz egin dela Euskal. herriaren
jantzetan, kulturean eta ungi ezarretan buruz.
Bikotzaren erditik aitzuzen dautzet ene
atsegina eta aurkezten zuz dautzetan ezagutza.

↓ ↓

Berlze zerbaitz mintzatu behar-eta, gaitzat
hautatu dut nehor gutik aipatzan duen euskaltzale
bat: Atxer Leon zena. Hila da duela hogu-la-hamar
urte, hirureguri eta hamar urtean.

Burdelen sortu zen familia judu batean,
bainan seigaren urterat helegorietan, gaitz baten
itatu zuen. Buruarek zorianez ezabatu zuten
ez zela etzitezkerik eta eskola handietaraino
akulatuko zutela. Izanleaz Atxer gaztea babilentza,
lizentziatu eta agregatu zen eta 26 urtean
La Roche-sur-Vendée-ko hiri nauitko lizean
filosofia-erakusle izendatu zuten.

Ez dakigu norik bildurik eta susaturik,

- Barham, janna! Nix ez ~~naulzun~~ naulzun
holakorik saluhko. Nola dabilzu huri?

- Ez zira oharta eztekoa ari noriz eta?

- Ba ~~eta gero~~ ^{eta} uku nahi mairatu zintela!

- Ez, ezteku esinez, eztekuen dut nola hots horretan

guten diruen laginetako murr. paretak eta

anabots horietan argitzen ^{eta} ~~eta~~ bai ~~katibatas~~ ~~akela~~

zabulaz, bai eteen gela sunaz.

Itant. kelen duruan etiza bat aurkitzen

^{zuzen bidez inguru}
dugu. "Marlen dant!"

- Zer da eskuratu burdin-rose huri?

- Nola dabilzu ^{zuzen} burdinezko sare tal dila?

- Ez zara oharta xapela buruaren

gibelaren izutit dutala?

- Usle ~~at~~ nuen kopelaren freskatze

xapela ^{alzaketa} gibelaren zintada!

- Ez! Kopelan senditzen ditut aintzinean

aurkitzen zaitzuten ~~behar~~ behar kopelak

gaitzak, eta errom diez ^{zuzen} ~~zuzen~~ eta zuzeko ah

diru ala metalizko ah!

Ez mantzatu gultako karrila hiru

karatzenak heitzearrakin! Eziten dant!

- Hauk diru arbolan edinak! mairablan

Iturria
nindat

etorkiak, girtxekotasunak Euskal-herriaren egin
dituen lehen urratsak.

Nikarrah ez duak Albert Leon ezagutu 1984- an
baizik.

Urduan Saint-Pierre apezniaren beharrek hildak
gintuen zentzur lagun Albert Leonen irakurle
gisa. Hsiko liburua zientifiko ez ziren oraino
Braille idazkeran emanak, eta gure irakurle
ezagutu nahi baitzuten gure aldizkariak
irakurten gintuzkan. Ez gintuen guri
harritzen: behin aditu-ta, lehen-aldetik luze
talzu gogoan hitzez hitz egiten zitzaizkion
zentzur irakurlearen buruan berdin!

Muzean behinba bazariterat gunitatzen
ninduen eta ateraldi politak ~~eta~~ jalaritzen
zitezten bai Albert Leonen bai haren andreak.

Egun batez galde egin zaitan:

- Uztaizten muzara erakusten tude dugue?
- Ba, jauna, ta, dundarik balere gake.
- Eta zure gazleri arpatzen dieguz
politak?
- Politak? Aitor dauzkat hitz hori
ez dundara ezagutzen.

— grekotik heldu da: poli, osku eta telos, tedea,
nahikundea. Nrk ene filosofo gaiari emepikatzen
derat, hartzen ditugun tede edo intenzioren gure
eginzari katusatzen dituztela, eta beraz
tedeak ugalduz gure utrak aberastan ditugula
Eman dezagun ikasle batak idaz-lan bati
litzeraikan penkatzen diola: lan hau ungi
eginen du! Ehenik egin beraz, bigarrenik gure
politik talen buruakzako atseginez, hirugarrenik
nota eta talen uharaketa eta gure hortan ardatz
hausarizatu, beriztatu lan orain geroak beraz
aportatzen jarraian, eta abar... Iturria mutiko
horrek bospasoi tederen nota ez du bere lundaren
merozimendua azkaritzen!

Eman lagunen eman, andreak ziri hau
politikala sartu zion:

— Albert, Albert! duela sei urte giritimola
zinen, baina jodu kutsu bat gelditzen
zaitza: zuek bati interes ledua nahi, kapital
Itxi: talentzat!

+ A +

Orduko urtean Tolosan (Toulouse) nonizan
litzentziaduna burutu beharrez, Egun batez
hona non Albert Lion heldu zaitan Maronatik
— Itorritikidea, behar noiztu lagundea,
nahi nuke hiri hau berotatu.

Nor hartuta, ai hartuta! Hasi bati Tolosaren
ezagutaraztea ez nahien nota eginen nuen.
Ez nuen bada ezagutik emaiten ahal.

kasno handaagatik eta zahalagoak dira!

- Budeiak! Barmen ~~nuke~~ zeh salatzin dantza nolakorik?

- Orlizon errom dantzet: kopelak, ~~senditza~~ ~~dituzten~~ hogei eta hogeita hamar metretara! Zuek ere

sendi ~~guzuzte~~, ez lagineta bati zuek begirari bidaltzen, ~~honetan baten gabe~~, mezaaz ~~shambak~~ ~~blu den~~

Calusaren izulia egin eta eman nion ~~eta~~

ez nahiatu eu hiridoren berri ikasi zutenak,

barmen nch zentart ikasi neta itanen

ezagut-bide bereziaz.

Galde egin nion, astia zehelarik zentart

leku egin zezazkidan itanen psikologiaz.

1934-ean igoni zantlan gni hortan

eginen zuen hiltzaldi bat.

Halako kalez gugorik ager-araziko dut.

Hortan geldituko naiz (egun go) Uste

dut Harkat lein itzua eustuztze eta

euskalari araz berezia izan dugula.

Berizent ez!

Barmen eta m, u,

bai
Gunn senditza dantza
at

Itzua badi
bizikletan
dualizmat
hau haren,
mezu haren eustuztze.

— Goazen tada!

Hiralzen gisa biak halez-kale, eta hura non
memento batez hasten zaitan

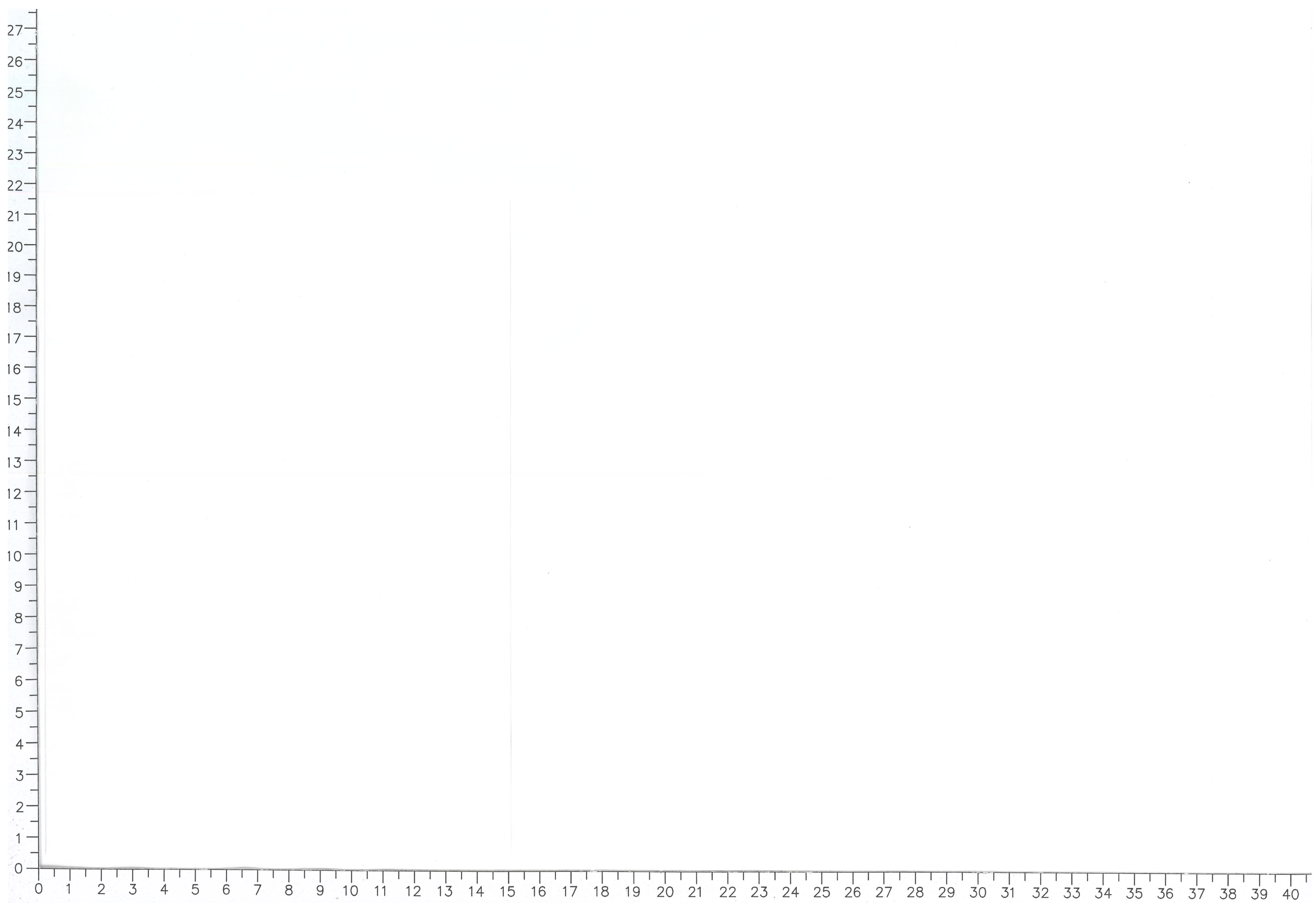
— Hau kale ederra! Aizuek badituzke hutz metra
zabal eta etxe baltotsak sei-edu zuzni estara
edo soraile!

— Barkatu, jauna, ikanderlen diot niki. Nola
dakitzu huri?

— Ez zira oharla ezlueta dri narzeta?

— Uste nuen maranta zineta!

— Ez naiz maranta. Ezlud eginez, entzuten dut
nola huts hurrek josten dituen murr-pareta
ezker eta eskerra, eta arrotok hurrek salalzen
daughit kalearen zutala eta etxeen gurutasuna!

Gilbert Lévy (1883-1953)

Nola egia nituen Albert Lévy euskarazalearen ezagutzak nahi badugu jakin, huna aitzin-solas gisa. 1924-25 urteko Seminario berriz idatzi zenean, jaun apazpikuak Tolosaldeko kumak etan arazi zirela erakutsi gisa. Urtearen ondoren Sarah-Pierre jaun apazpiku behar izan zitzaizkion arakalde balez ezagutzaketa.

Ba omen zen Brailleko lizean Albert Lévy izeneko literatura-erakundearen bat euskarazalea. Giza-garapeneko liburua berriz Braille idazkeran egonak, baina bera erakundearen beharrez ez ziren mende hartuak: orduan norkaiek behar zituzkan irakurketa. Etxekoak irakurtzen zituzkaten frantsesez eta ingelesezkoak; baina ez haren ondoren ez alatek ez zuzuzken orakuz ez euskaraz, ez alemanez eta espantolaz. Hala ere, 1924-25 urteko jaun apaz, etza-garapenaren garrantzizko irakurketa, Sarah-Pierre katekoak alde, aleman eta euskarazkoak baina apazpikuaren laguntza erabiliz lan zuzuzken irakurketa aldiz horren jarraitzaile eta galdatzaile heldu zitzaizkion eta ondorengo ahalko nuenek orduan arakaldean. Ez zuzuzken bidez bidez oran euskarazale bidez ninduen jaun maritagarri eta horra ni Albert Lévy izen-mutirik.

Ez zitzaizkion bidez dolurik. Gizon jakintza eta oharazalearen bidez: irakurketa adierazketa nola ez zirela berriz argitzen eta berriz jurtzen ene orakuz, berriz berriz berriz, dena zirkulu eta orakuzaren jostagarri. Adierazketa Lévy, Braille

filosu fuaz eron zautan behin : « Lévy-Brûle, mais
n'importe pas », hots « erretzen zuela bainan ez
argitzen. itxu kalen ahelik hitzak ez zuela grazia eskasik.

Berlze aldi batez, Schuchardt-en eritzi-batza
ifuntzura iduritzen beritzaioz hon, eron zautan : « Segur
naiz gizon horrek ez duela bere galkua hustu eta
laduela orainu hainotz erakuspen bere falgoi ez
omench. Fantasiotzko arlokuak batez hitzokatu guo
dut : bere onelik ~~et~~ atera-razten badut, joka nazake
miresgarriak jolatu dauzkatela. »

Hala hala aipatzen zautan behin zuela Hila
Saindua bostxatu Andu dena Maritaren Erregalza
erabakitzerat, libururaku bat eginez « Erregalza »
korten kontua.

Motzalik noizorat gomitatzen ninduen bere
atrakuekin bostxatzerat eta hori ez zen
histegiarrak. Haren andrea ere kultura handikoa
zen eta mihi-azpikua ongi pihakua zizkelen
Halaku batez ^{maximik} galdogin zautan ea Uzkaritzen
moratu erakusten gonnoretz. Niki baretz eta
hori berehala :

— Zuen gazteri erakusten ote zait politoloia?

— Politoloia? Barkatu, jaurra : hitz hori er ez

dut ezagutzen

— gretolik ateraria da, eron naldi du, gertak

eritserakua. kurtaraku gure tedeon agaldin eta
aterastea. Badaukerazu tedei, onak diran berz,

gure eginkizun gartakak baliostatzen dituztela

Emon dezagun ikaste bat hiru idazle onenak
 buruz: nahi bada lekhenon ber egintziden hile;
 bigarrenik lan on batez erakusleri glazer egin eta
 nota eder bat irabazi; hirugarrenik nota hurratz
 etxekuari kausita; lauugarrenik. Lanari sika bere
 ekarizana aipatuta, gero norbati izaiteko eta
 gizonarean onetan bizitzeko. Ikusten bide dugun
 ikaste hurren lan bakan batez xederik dirada kausa
 merxi munduan metatu dituela.

Anderenak iri on batekin emon zion

- Hebert! Albert! gizonen zinen, berran
 judu emu zentzirik gelditu garzirik: Kapitul
 Hipokrat nahi dugun interes handien bidea!

Albert Lionek galduta kausita zuen emaztearen
 arretara eta auzkera ordaintu ginen aligerakia
 beriz gai balquez

Itoma nolatu girona iragariten gure

irakur. aldian,

1927-ko azaroan izuli nintzen Tolosarak eta
 egun batez Albert Lion etorri zizkidan Institut
Catholique ihes. ekerral, bisitatu nahi zuela
 hizia eta kaniku ainduen bere ohartasun
 handiaz kanchean gairadi, Galde egia

mion, astia zuzentzen, zentzirik oronaldetan
 idatz zizkan ikuen psikologiag zizuen erlogiak
 Ez garzirikam igorri 193A-ean kargik, Ez
 dirut oraino ager. dragi. Beriz aldi batenbat
 begiratzen dirut.

58

Ordu bide da berezikiango mintza gaitzen Ateak
Leia euskaltzaleag

Bordelen surtu zen 1883-an buruso juduakak.
Bazterako gaitz tabak sei urtean osoki etzulu
zuen, duidua oroituko da kolore zuria, horria eta
ferdaa chusirik.

Halere lehenik etzekuek eta gerotago emazteak
beren buruaz arrotatu gabe, gustara gusa lagundu
zuten eskola handienari: jamaikolzen, batiler,
lezentziatu, agregatu graduak gazte-gazteak iragan
baitzuten.

Bretaniako Bu Roche-sur-Vendee-ko kizi
nausian Eze-ko filosofia arakaste isendatu zuten
Hon eskola egiteaz bertalde dukturagora airtulu
zuen, bi tesisekin: Lehenaren gain zen: Les
elements cartesiens de la doctrine spinosiste sur les
rappurs de la pensee et de son objet.; bigarrenarena:
Une pastorale basque: Histoire de Constantinople depuis
des documents inedits avec lettres et traduction

1908-an abestu zen lehen, 1909-an bigarrena.
Bigarrena gaitu hemen aipagarri.
Liburu gutur bat da (26-18 cm.) 525
oraindi daukana

Ateak leia-eh eskerrak diuzka, zeren haren
liburuetan eman baxite gait kuzi lotzako asmoa,
bainon arto da Hensile jantuk laguntza handia
eman diola. Bertalde batenatartan Bideguria
erriet batak irakurri diuzka Belonari daktizhon
eskuz idatzi sei pasturatak

Huxa nola zabalatu den lan hori

Chen tal orrialdean arpatuak zuzen pastoreak
iturburuak, idazlanak, emaitzak, emanizunak eta galdutako
diren idazlan berrak.

Gero Helena-ren ipua, egun diren bi liburur arpatuak
dira: batto olerki moduan XV gainera mendeak: Chronique
de la ville de Combray, bertan hitz laruz egina: Le roman de la belle
Helene de Combray, XVI gainera mende agherakoa.

Biztan da bi idazki horiek zaharizatuta euskal pastoreak
arpatu gertakari gahienak, nahiz zehetasun batzuek berze
nautrikak alera dituzketen, non ez dituzten euskaldunak berak
asmatu.

Gero Albet Lionek emaita da ikerki dituen sei
eskuz idazki pastoral: ^{guz hori} Biga Parisekoak, ^{hura} biga Bourdeloak;
batto Vrdindakelua, berze bat Bourdeloak.

Osoena Pariseko 1-132 delakoa izanez, haren
bidet, 178 orrialde, ~~erakusten~~ erakusten da nola euskaldunak
kudatu duen Helena-ren istoria. Baina segidan
arpatuak zuzen berze idazkietan aurkitzen diren
berzetarunak: orotarab euskarazko 1500 berzet
baino gehiago aurkitzen dira beren frantses itzulpenetan.

Azken kapitulu batean pastorelako euskara

ihartua da, bere adizkeran zehar eta hitz erdaldundekin ;
marraia-ara eta bertso-lanetan ere aztertuak landu, beren
on-gaitzekin eta diskurtsoen handiarekin.

Hola, nahiz literaturaren ageruz geroz eta Herakle kitez
geroz, pastornak bide berri batzuk hartu dituzten, arle dut
irakuntzarako dirala Albert Lion zenaen oharpenak, mende
huneko hartapenean antzerki erakundeak ohiduz, kulturalgeku.

Herakle jakin Barokako lizean filosofia erakusten zuten,
irakuntzarako ulsi zuten, literatura bultzatu, eta orduan
haren orduan etorri zen Albert Lion Pratanistik.

Memento kontu euskarazko balizuek ~~erak~~ guten

Cercle d'Etudes euskariennes izeneko biltzarra bat.

Hur kausitzen zuten guttu de Urquijo, Georges Lacomb,
Pierre Broussain, Gabriel, Condemnathe eta abar.
Herakleak bildu zen Albert Lion ere.

Aizunt, Urquijo ~~et~~ kausitzen kausitzen erak
zen eta euskaraz mentsatzeko antzerki gaitzekin biltzen
zuten.

Gogotik irakur-arazten zituen euskal adizkeriak
eta hizkuntzalaraien lanak. Berak ere abegintzen
idazten zuten euskal gaitz : etimologiak lahet zaitzen
hala nola gramatika-angiak ; historiagaitzekin bila
zaitzen nuztik jantzen zuten Euskaldunak
ozai bizi diren lar-aldian, eta nola gaitz-erak
satu zuten haren antzerki ; hemen gaitz-erak
ere gaitz-erak jakin-erak zuten.

Itxus ditazue haren artikuluak gehienak agerkeri

#

hanielan :

Bulletin de la S. S. L. A. de Bayonne . 1931 II, 344-350

Congrès de l'Union Historique, 1912, II, 35-52

Euzko Yahrutzaren Arolea 1911 IXa 21; 207 19.

Euzko Yahrutzaren 1917 I, 121-144

1918 II, 347-357

Gure herria 1921 I, 446-461

1926 VI 54-56

1928 VIII 142-147; 270-280.

1929 IX 501-513

1930 X 123-129

1932 XII, 524-536

REEV 1909 III, p. 468

1911 V 478-493

1913 VII 428-438

1925 XVI 68-73; 343-344

Revue Philologique de Bordeaux

1906 IX, 385-409

1921 XIV, 62-72.

Alteak lehen hitz gen 1953^{an} bere alaba talen artean.

hau 40 gurean urtean.